

7. Саморукова И. Конструирование фантастического в литературе / И. Саморукова // Фантастика и технологии (памяти Станислава Лема) : [сборник материалов Международной научной конференции (29–31 марта 2007 г.)]. – Самара : [б. и.], 2009. – С. 3–12.
8. Ткачик Н. Міфологічна парадигма внутрішнього світу повісті Галини Пагутяк “Захід сонця в Урожі” / Н. Ткачик // Антропологія літератури: комунікація, мова, тілесність / [укл. І. Папуша] // *Studia methodologica*. – Вип. 25. – Тернопіль : ТНПУ, 2008. – С. 188–193.
9. Тодоров Ц. Введение в фантастическую литературу / Ц. Тодоров ; [пер. с франц. Б. Нарумова]. – М. : Дом интеллектуальной книги, 1999. – 144 с.
10. Berthin C. Gothic Hauntings: Melancholy Crypts and Textual Ghosts / C. Berthin. – New York ; Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2010. – 197 p.

Анотація

У статті проаналізовано особливості фантастичного в повісті Г. Пагутяк “Захід сонця в Урожі”, що визначається як вагання героїв між природним і надприродним поясненням незвичайних явищ і подій, а також подальша нерішучість суб’єктів щодо того, чи їхня психіка, чи навколишній світ зазнав руйнації. Неоготична складова твору полягає у художній грі з розмитою межею між земними законами усталеної дійсності та можливостями надприродного, що детермінують репрезентацію реальності в тексті.

Ключові слова: фантастичне, неоготика, жах, страхітливе, опирі.

Аннотация

В статье проанализированы особенности фантастического в повести Г. Пагутяк “Закат солнца в Уроже”, которые определяются как колебание героев между естественным и сверхъестественным объяснением необычных явлений и событий. Неоготическая составляющая произведения состоит в художественной игре с размытой границей между земными законами устоявшейся действительности и возможностями сверхъестественного, которые обуславливают репрезентацию реальности в тексте.

Ключевые слова: фантастическое, неоготика, ужас, жуткое, упыри.

Summary

The article analyzes the peculiarities of fantastic in G. Pagutyak’s tale “Sunset in Urizh”, which defined as the hesitation between a natural and a supernatural explanation of the strange phenomena and events and the duration of this uncertainty, experienced by a character. The neo-Gothic aspect of the story describes the blurring boundaries between the laws of the familiar world and the supernatural possibilities, determining representation of the reality in the text.

Keywords: fantastic, neo-Gothic, terror, uncanny, vampires.

УДК 82.343

Васильєва А. М.,

аспірантка,

Бердянський державний педагогічний університет

ГОГОЛІВСЬКИЙ ДИСКУРС У ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО ТА ЛУ СІНЯ

Читаючи твори китайського автора та української письменниці, можна згадати прислів’я: “Ніщо не видається таким новим, як забуте старе”. Таким “старим” і водночас “новим” є М. В. Гоголь і його творчість (в одному місці твору Л. Костенко на це звертає увагу його головний герой: “Гоголя... перечитую. Дарма, що писав давно, актуально і по сей день” [7, 24]).

На думку професора М. К. Наєнка, М. Гоголь не тільки є актуальним “по сей день”, але й здатним підказати матрицю для написання художнього твору в

будь-яку епоху (для назви цієї матриці науковці винайшли термін “інтертекст”). Ф. Достоевський свого часу зауважив, що прозаїки післягоголівської епохи вийшли з його “Шинелі”. У багатьох своїх творах Достоевський – це Гоголь другої половини XIX ст. Без гоголівської “чортівні” практично не можна собі уявити вершин булгаківської прози, насамперед його роману “Майстер і Маргарита”; гоголівська стихія наявна у творчості Ю. Яновського і О. Довженка; художній корінь так званої “магічної” латиноамериканської та деяких європейських літератур 70–80-х років XX століття сягає теж глибин гоголівської естетики. Один із творців цієї літератури говорив, що “Мертві душі” М. Гоголя – найдивовижніша книга з тих, які коли-небудь створило людство, а інший, задивившись у дніпровську далечінь з київської Володимирської гірки, вигукнув: “Ось де і звідки міг з’явитися художній простір гоголівського феномена!”. Деякі митці стверджують (Є. Маланюк), що вся російська література, створена після М. Гоголя, є плагіатом із нього [12].

Щодо китайської літератури, то найбільшим впливом у Китаї користується саме російська література та, зокрема, такі письменники, як Гоголь, Тургенєв, Толстой, Достоевський, Гончаров, Чехов, Горький та інші. Не виключено, що китайська проза йде слідами російської літератури [15].

Велику роль зіграла російська література у творчості Лу Сіня (справжнє ім’я Чжоу Шу-жень). Факт наслідування М. Гоголю не піддавався сумніву, адже сам Лу Сінь у статті “Як я почав писати” (1933) зазначив, що він не мав наміру займатися художньою творчістю, а лише хотів познайомити китайських читачів із творами іноземної літератури, передусім із тими, що були співзвучні тогочасній китайській дійсності. Коли назріла необхідність створити щось власне на зразок оповідань, “щоб виконати обов’язки літератора, з’явився однойменний твір “Щоденник божевільного”” [10, 107]. Лу Сінь писав, що його “Щоденник божевільного” схвилював серця багатьох людей, здійснив “літературну революцію”, оскільки зворушив читачів “глибиною зображення і своєрідністю форми”. Причина такого впливу на читачів полягає в тому, що в Китаї “завжди лінувалися” перекладати європейську літературу, а Лу Сінь раніше познайомився з європейською літературою. Адже у 1834 році російський письменник Гоголь уже написав “Записки божевільного” [8, 238–239]. “Проте ідея мого, пізніше написаного, “Щоденника божевільного” полягає у викритті патріархального ладу і зла, що з’явилися з конфуціанського вчення про поведінку людини в суспільстві. Гнів у цьому творі в порівнянні з гоголівським сильніший” [17, 226].

Таким чином, з одного боку, Лу Сінь визнає наслідування повісті М. Гоголя, з іншого – наполягає на власній інтерпретації запозичених образів і прийомів зображення.

Слід зазначити, що проблема гоголівського дискурсу у творчості китайського письменника в українській літературі ґрунтовно не вивчалася. Є розвідки вітчизняних науковців, у яких досліджується психологічний аспект творів, а саме: ““Щоденник божевільного” М. Гоголя та Лу Сіня: психологічний аспект порівняння” Н. С. Ісаєвої. Порівняння “Щоденника божевільного” М. Гоголя й Лу Сіня постійно з’являється в літературознавчих дослідженнях. Російські критики переважно підтримують позицію самого Лу Сіня, акцентуючи увагу на цінності національного

в китайському тексті. Зокрема, Л. Д. Позднєєва наполягає на оригінальності задуму “Щоденника божевільного” Лу Сіня, почерпнутого з давньокитайського повір’я про те, що сила й хоробрість людини живуть у його внутрішніх органах. Вбити сміливого і з’їсти його печінку – означало здобути його силу й хоробрість [15, 177–178]. Л. Ейдлін поглиблює цю думку, стверджуючи, що запозиченими від М. Гоголя були лише назва і тип героя, оскільки М. Гоголь відкрив трагічний світ “маленької людини”, який згодом виявився близьким і необхідним Китаю. Однак на цьому запозичення припиняються і починається власне лусінівське бачення китайських проблем із суто національних позицій. “Навіщо, – пише Л. Ейдлін, – знадобилося йому (Лу Сіню) це недвозначне наслідування? ... виникає сумнів – а чи є це наслідуванням?... “Щоденник божевільного” при тому, що здається вигадкою, – річ глибоко реалістична за самою своєю сутністю” [20, 9]. В. Семанов намагається подати лусінівський “Щоденник” у контексті творчості попередників, зокрема китайських романістів початку ХХ ст. Він відстежує продовження традиції зображення масового, а не індивідуалізованого героя [16, 104]. Дослідник відзначає в “Щоденнику” алегоричність, притаманну класичній китайській літературі [16, 116], а також використання традиційного прийому знайденого рукопису, що посилює враження правдивості розповіді [16, 98]. Однак Семанов не залишає поза увагою суто важливий момент наслідування – гоголівську орієнтацію на розкриття внутрішнього світу героя [16, 120]. Саме це й забезпечило унікальність лусінівського “Щоденника” в контексті тогочасної китайської прози.

У китайській критиці, навпаки, основна увага приділяється саме факту наслідування. Порівняння “Щоденників” М. Гоголя й Лу Сіня стало хрестоматійним прикладом контактних зв’язків двох літератур через безпосереднє сприйняття іншопольованого матеріалу письменником і його освоєння на новому національному ґрунті. Відразу після виходу оповідання Лу Сіня в журналі “Нова молодь”, Мао Дунь дав йому високу оцінку і визначив надзвичайно новими назву, сюжет, стиль і думки. Зокрема, він зазначив, що вся збірка “Поклик”, яка розпочиналась “Щоденником божевільного”, продемонструвала, що “на новій китайській літературній трибуні Лу Сінь виступив творцем “нової форми”” [19, 1]. Сучасні китайські компаративісти поглибили цю думку, визначивши чіткі (переважно формальні) аспекти наслідування – окрім назви, жанру, типу героя, літературного стилю. Зокрема, в академічному виданні “Практичний аналіз основних принципів порівняльного літературознавства” подається детальна характеристика процесу запозичення у межах художнього методу Лу Сіня. Жанровий різновид оповідання у формі щоденникових записів не був притаманний китайській літературі до появи “Щоденника божевільного” – це наслідок прямого впливу повісті М. Гоголя, як і російського реалізму в цілому. Жанрові вимоги спонукали до нового ракурсу бачення подій і зображення героя. Цю думку підтримав Цянь Ліцунь, зазначивши, що “Щоденник божевільного” “зруйнував притаманний китайській класичній розповідній прозі метод, при якому основна увага приділялася цілісним, ланцюжково поєднаним історіям з послідовним розгортанням сюжету. Натомість, лусінівське оповідання побудоване згідно зі змінами внутрішніх переживань героя” [18, 44]. Це, безсумнівно, засвідчує вплив

західної літератури, де жанр щоденникових записів став уже канонічним, а зображення внутрішнього стану героя – способом зображення основного конфлікту (саме тому Лу Сінь у своїх статтях найчастіше згадує західних авторів, які намагалися експериментувати з людською психікою, серед них – Л. Андрєєв, М. Гоголь, Ф. Ніцше, поети “сатанінської школи” західного романтизму тощо).

Вплив же М. Гоголя на творчість української письменниці досліджується в розвідках багатьох науковців: “Локус Гоголя в “Записках українського самашедшого” Ліни Костенко” М. К. Наєнко, “Гоголівський дискурс роману Ліни Костенко “Записки українського самашедшого”” А. О. Новикова, роботах Ю. М. Бідзіля, І. Ф. Подрезової та інших.

Сама письменниця підтверджує, що за літературний прототип взяла “Записки божевільного” М. Гоголя. Ліна Василівна на презентації книги в Харкові розповіла історію написання роману, розкрила свій творчий задум: “У Гоголя є “Записки сумасшедшого”, я ж давно хотіла написати “Записки українського самашедшого” – про українське божевілля зі своєю поганою специфікою. Скажімо, оці постійні розмови про меншовартість і таке інше, це складова божевілля. А у нас цієї схибленості не помічають, навіть якщо хтось кричить: “Та що ми за народ такий!”... А тим часом насувалось третє тисячоліття. Скрізь лунало: “Міленіум!”. Казали, що перейти цей рубікон дуже важливо ... Мені дуже хотілося дослідити, як входить у третє тисячоліття людство ... А факти я збрала найцікавіші, парадоксальні, адже живемо ми в божевільному світі, казна-що відбувається не тільки в Україні... І тут моя доця, прочитавши те все, каже: “Мамуся, а якби десь дзенькнула чайна ложечка?” Тобто, давай героя, давай людину. У результаті книжку я написала від імені чоловіка. Є щось цікаве в тому: жінка написала нежіночий роман. Але ненавмисно, це не епатажне піжонство. Просто “Записки сумасшедшого” Гоголя написані від чоловіка – чиновника Поприщина. Виникла перша фраза і я зрозуміла: нічого не мінятиму. Мій герой сказав: “Я завжди був нормальною людиною”. Так почався чоловічий роман. Я його вигребла зі світової і української інформації, це такий сюрреалістичний Вавилон сучасного світу”.

Отже, **актуальність** нашої розвідки зумовлена відсутністю ґрунтовного наукового компаративного дослідження гоголівського дискурсу у резонансному романі Ліни Костенко (XXI століття) та творі китайського автора Лу Сіня (XX століття).

Мета статті – дослідити гоголівський дискурс у творчості Л. Костенко та Лу Сіня.

Об’єкт дослідження – твір “Записки божевільного” (1835) М. В. Гоголя, “Щоденник божевільного” (1918) Лу Сіня, “Записки українського самашедшого” (2010) Ліни Костенко.

Предмет – гоголівський дискурс у творчості китайського та українського письменників.

“Записки українського самашедшого” – насичений мікс художньої літератури, внутрішніх щоденників, сучасного літописання і публіцистики. Це перший опублікований прозовий роман видатної української письменниці (видавець книги, керуючись швидше видавничими, ніж літературознавчими критеріями, назвав її романом). Також у літературно-критичній статті “Спроба аналізу книги Л. Костенко “Записки

українського самашедшого” Микола Адаменко доводить, що “Записки ...” Ліни Костенко – роман, тобто великий, складний за будовою, епічний, прозовий твір, у якому широко охоплені життєві події певної епохи, багатогранно і в розвитку змальовані персонажі. Частина літературознавців називають цей роман публіцистичним, оскільки в ньому порушені актуальні духовні, етико-соціальні проблеми сучасності, поєднані документальна точність факту й художня образність, чітко просліджується позиція автора, який прагне всебічно осмислити явища навколишньої дійсності.

У романі авторка спробувала показати, як сучасна шизофренія атакує не окрему особистість (у Гоголя це дрібний чиновник Поприщин, у Лу Сіня – герой Х), а всю земну цивілізацію і, насамперед, один із її складників – рідну для автора “Записок...” Україну. Завдання це не з простих, бо для власне белетристичного твору треба було показати ту Україну в душі героя, щоб вона (Україна) забуяла в ньому, як жива істота; тоді читач одержав би роман, а не “Записки...”, у яких є, мабуть, лише прагнення роману [12].

У “Записках...” наскрізним мало бути “пояснення”, якою мірою збуваються історичні передбачення, що їх М. Гоголь висловив у своїх творах. Головне в тих передбаченнях, на думку М. К. Наєнка, катастрофізм, занепад людської цивілізації. Науковець переконаний, що Гоголь бачив його у трьох зрізах: гнилизні державницького устрою (“Ревізор”), деградації (на ґрунті наживи) людської моралі (“Мертві душі”) і людська психіка, доведена до божевілля канцелярсько-бюрократичним абсурдом (“Записки божевільного” та деякі інші з так званих петербурзьких повістей). Ліна Костенко показала в своїх “Записках...”, що катастрофізм у ХХ і ХХІ століттях розвивається цілком за гоголівським сценарієм. Різні вияви катастрофізму – в численних аваріях, стихійних лихах і суспільних конфліктах, які герой “Записок...” зібрав за кілька років не лише як сумлінний реєстратор, але й як сповнений переживань і почуттів уболівальник та співучасник їх. Герой намагається сприймати абсурд буття рубежу ХХ–ХХІ століть як свій власний, а щоб остаточно не збожеволіти від цього, час від часу “прикрашає” той абсурд гоголівською іронією, гумором і сарказмом. Найчастіше – це іронія й сарказм саме з гоголівських “Записок божевільного”. Наприклад, сучасні собачки виляють хвостиками і перегавкуються цілком так, як собачки Меджі та Фідель, між якими (за хворою фантазією Поприщина) відбувалося навіть листування; так само сучасна техніка письма на комп’ютерах порівнюється героєм “Записок...” із написанням чиновницьких паперів, для чого Поприщин “щоранку стругав двадцять три пера” [5]; але найбільш чорний гумор з’явився в “українського самашедшого”, коли він дізнався, що існує вже проект, за яким супутник Землі Місяць може стати цвинтарем для землян. “Той божевільний у Гоголя боявся, що Земля сяде на Місяць, – говорить автор “Записок...”. – А я боюся, що на Місяці ховатимуть мерців, є вже й такі проекти. А один футуролог навіть пропонує запускати їх на орбіту. Будемо, як Хома Брут, тільки над ним один гроб літав, а над нами буде багато, з космічним свистом” [7]. Герой приходиться до не дуже втішного висновку: “Тісно робиться на планеті, людство витісняє само себе” [7]. Щодо себе самого герой “Записок...” налаштований менш песимістично. Навіть дивлячись у безодню нібито життєвої безвиході, коли навіть дружина, щоб

відвернути від безодні, інстинктивно захопилася за його руку, він “чіпляється” за... гоголівський мотив, але за принципом не уподібнення, а протиставлення: “...Вона даремно боїться, я вже не покличу тих коней, що кликав божевільний у Гоголя, щоб вони понесли його з цього світу. В цьому світі є у мене вона” [7, 241].

Однак художні взаємини між “він” і “вона” в романі освітлені найменш активно. Щось натякалося в них навіть на якийсь любовний трикутник, але все це залишилося не дуже розвиненим, що відтягнуло “Записки...” від романного жанру [12]. Адже ж роман – це, насамперед, твір з особистого людського життя. Судячи з усього, Л. Костенко вважала, що дружину героя зможе замінити у творі інша “вона”, точніше – Україна. У “Записках...” Л. Костенко “вона” не власне поетична, а життєва (хоч і місцями дуже гіперболізована) реальність; з одного боку – як жінка, що пише дисертацію про Гоголя, а з іншого – Україна в епоху глобалізації, до якої в героя твору, здається, навіть менше співчуття, ніж докорів. Вона в нього і “пень розпаденого Союзу” [7, 197], і така, що переживає ситуацію “без знака якості” [7, 138], і “жертва історичних мутацій” [7, 138], і “розумово відстала нація”, і край, у якому сконцентрувалося все постлюдське; похвалитися перед світом вона може хіба лише тим, що “нашого цвіту – по всіх борделях світу” [7, 120], що переживаємо “лярвізацію країни” [7, 113], а відомий з XIX століття девіз про рівність і братство у нас звучить як “свобода, рівність і блудство” [7, 285].

Герой “Записок...” називає безліч причин, чому Україна потрапила на таку Голгофу, і в такий дурдом, і чому відкинута її в такий мезозой. В Україні на поверхню сплигло жлобство, утвердився диктат головоногих молюсків і кримінальних елементів, на абордаж її взяли пірати, нею керують нувориші та ненажерні олігархи, які створили якийсь мозковий центр, що працює на цілковиту ліквідацію державності в Україні; навіть Майдан Незалежності в українській столиці – символ свободи нового часу – скоро “стане пласким, як млинець” [7, 81]. Та найточнішу характеристику сучасного становища України, на думку героя “Записок...”, все-таки дав колись М. Гоголь. Тут “якийсь глобальний Чичиков торгується з глобальним Собакевичем за “золотий мільярд”” [7, 364], а “всё это происходит, думаю, оттого, – наводити герой “Записок...” слова Поприщина, – что люди воображают, будто человеческий мозг находится в голове, совсем нет! Он приносится ветром со стороны Каспийского моря” [7, 159]. Тут (як і акцентації на тому, що Поприщин уявив себе королем Іспанії, яка нічим не відрізняється від Китаю) прочитується очевидний натяк, що Україна живе не своїм, а чужим розумом, внаслідок чого кожний із її мешканців (навіть найбільші її патріоти) – це якась химера і абсолютний нуль. Дослівно в “Записках...” це звучить так: ““Ведь ты нуль, более ничего”, – як сказав би гоголівський божевільний. Я справді нуль, я зведений до нуля” [7, 137]. Звідки така самокритика героя – можна лише здогадуватися. Можливо, це наслідок багатовікової колоніальної залежності України. Вона – продукт своєї минулої історії, яку не можна читати без брому, – говорить герой “Записок...”. “...Якби, як у “Страшній помсті”, земля заворушилася, – каже дружина, – і “одни только кости поднялись высоко над землёю?” Кості всіх репресованих, закатованих і вбитих комуністами у ХХ

столітті. Уявляєш, який густий ліс стояв би над рікою Часу?” [7, 37]. Тому й правлять Україною “привиди минулого. Мигтить червона свитка, рохкають якісь пики. Торохтять кості, літає одрубана голова (натяк на відтяти голову журналіста Гонгадзе)... Як казав колись Опанас Заливаха (художник, що в радянські часи зазнав переслідувань), російські беси сплелися з малоросійською чортівнею і віками творять веремію. Карлики діловито обстукують і облпутьють сплячого Гулівера” [7, 375]. Тут уже до художнього інтертексту в “Записках...” підключено не лише образи Гоголя, а й Достоевського та Свіфта. Є в романі ще кілька звертань до текстів і постатей різних класиків літератури; є також мініпамфлет на сучасну авторку “Польових досліджень з українського сексу” О. С. Забужко (“Ту письмачку... що назвала свою матір фригідною, а мужчин своєї нації... Гидую повторити, як вона назвала мужчин своєї нації” [7, 115]). Але найчастіше своє перо герой “Записок...” вмочує все-таки в каламар М. Гоголя. Відчувається, що самої його повісті про божевільного йому не вистачало, і тому в художній актив (як інтертекст) потрапляють то “Вечори на хуторі біля Диканьки”, то “Тарас Бульба”, то “Мертві душі”, то навіть незакінчений твір генія “Страшний кабан”. В усіх випадках письменниця максимально посилює свій саркастичний погляд на світ загалом і на різні його складники окремо. “Страшний кабан” знадобився, щоб дати уявлення про сучасний парламент: “У парламенті – як у селі Мандрики з незавершеної повісті “Страшний кабан”: “трескотня и разноголосица, прерываемые взвизгиваньем и бранью”” [7, 332]; “Тарас Бульба” – щоб розвінчати безхребетність сучасного воїнства: “Снилося, що я Тарас Бульба. Хотів повести козаків у бій, а ні в кого не виявилось шаблі. Всі шарудять у сні” [7, 351]; “Мертві душі” – щоб показати триумф гуманітарної катастрофи: “...Гуманітарна катастрофа тепер всевітня. Мертві тіла валяються не повсюдно, але скрізь повно мертвих душ” [7, 364]. Не змилювала авторку навіть у сприйнятті протестів на майданах, де (на відміну від студентського голодування на початку 90-х років ХХ ст.) “об’єдналися ліві й праві, сірі, білі й волохаті, всі вимагають правди, всі несуть транспаранти. Дружина просить мене туди не йти. Вона не боїться, вона не вірить. – Надто багато червоної свитки, – каже вона. – Солопій Черевик би злякався” [7, 33].

Саме М. Гоголь зі своїми героями в “Записках...” української авторки виконав функцію збільшувального скла. Герої його одержимі начебто манією божевільної величі, а насправді – не позбавлені тверезості та проникливості. Л. Костенко і її самашедший спробували дослідити цей профетичний аспект гоголівської творчості, примірявши його до міркувань того сучасного “самашедшого”, божевілля якого хіба що в тому, що його охопила не особиста манія величі (як Поприщина), а велич світових катастроф, які в принципі звичайні та нічим особливим не відрізняються від, наприклад, здійсненого греками погрому Трої, нищення малят біблійним Іродом, чи хрестових, фашистських чи комуністичних походів проти людства не дуже давнього і давнішого минулого [12]. Якщо Гоголь бачив його лише в окремих божевільних душах, що населяють світ, то для героя Л. Костенко зміст його визначає входження того світу в критичну зону турбулентності [12].

Говорячи, наприклад, про постійні вибухи та вуличні бої в Багдаді й інших гарячих точках Землі, герой влучні гоголівські характеристики подібних ситуацій бачить у непомірно гіперболізованих вимірах. “...Скоро, – говорить він, – як на Івана Купала через вогонь, людству доведеться стрибати через вибухи. Рідко яка пташина долетить до середини Стікса” [7, 340]. Хотілося б сподіватися, що “українського самашедшого” у стрибанні через вибухи середина реального Стіксу вабитиме тільки в уяві, натомість його ще довго вдовольнятиме романтична середина суто гоголівського Дніпра [12].

Вже з самого початку роману Л. Костенко ми бачили знервованого, хронічно втомленого від відчуття переваги оточуючих над ним меланхоліка (слабкий тип темпераменту, для якого характерні нерішучість, невпевненість, труднощі вибору, висока емоційна чутливість і вразливість; схильний до побоювань із приводу і без приводу, важко вступає в контакт з незнайомими людьми; пасивний, тривожний; найменша неприємність виводить його з рівноваги). З часом його нерви стають ще більш “роздригані”, а депресія (афективний стан, що характеризується негативним емоційним тлом, зміною мотиваційної сфери, когнітивних (тих, що стосуються пізнання, мислення) уявлень і загальною пасивністю поведінки) – природною реакцією на життєві невдачі, неприємні переживання і психічні травми. І ніяка релаксація та позитивні емоції не зможуть допомогти подолати цю депресію, бо йому не дає спокою неприкаяна, невлаштована, незатишна Україна зі своїми вічними проблемами (не тільки не зрозумілими, але навіть непомітними збоку, “часом не підйомними для психіки”).

Китайський твір також перенасичений страхом та тривогою. Головним його змістом є відчайдушний бунт войовничого гуманіста, який усвідомлює увесь жах оточуючого його життя, проти суспільства “людодів”. Трагедія бунтаря в тому, що народ, який він хоче врятувати, не розуміє його. У нього залишається лише надія на незіпсованих дітей, які, можливо, стануть “справжніми людьми”. Мрія Лу Сіня – майбутнє, в якому справжні люди винищать усіх людодів, тобто покінчать з експлуататорським ладом. У творі виражені грікі думи письменника (які він висловлює саме через божевільного) про скорботні часи китайського народу, задушеного віковою кабалою поміщиків і аристократії.

Головний персонаж Лу Сіня, як і М. Гоголя, належить до стану чиновників, а героєм роману-нероману Л. Костенко є 35-річний комп’ютерний програміст, який на тлі особистої драми прискіпливо, глибоко й болісно сканує усі вивихи нашого глобалізованого часу. У світі надмірної (дез)інформації і тотального відчуження він – заручник світових абсурдів – прагне подолати комунікативну прірву між чоловіком і жінкою, між родиною і професією, між Україною і світом. Герої китайського автора (Х) та української письменниці (без імені) відрізняються від гоголівського великою вченістю, начитаністю. Знання Поприщина поверхневі та фантастичні, що пояснюється не лише хворою уявою, але і низькою вченістю. Його хвилює позиція Англії, Франції, австрійського імператора в питанні про престолонаслідування в Іспанії; перед його поглядом постає Італія, а в міру розвитку хвороби народжується переконання, “що Китай та Іспанія абсолютно одна і та ж земля, і

тільки по неучтву вважають їх різними державами” [5]. Поприщин, петербурзький чиновник, переписує папери в департаменті, столоначальник, дрібний дворянин у чині титулярного радника.

Герою Лу Сіня тридцять років, і за цей час він “не бачив світла місяця і сьогодні, коли побачив, настрої змінився. Тільки зараз я зрозумів, що ті тридцять років були покриті мороком” [11]. Хворий, у своєму маренні він виявляє властиве освіченому китайцеві того часу відмінне знання минулого своєї країни, не зважаючи на існування інших країн. Він згадує розповідь зі старовинної пам’ятки “Гуань-цзи” про сановника царства Ци часів Чунь-цю, який зварив сина і підніс м’ясо князеві, бо той засмучувався, що ніколи не куштував м’яса немовлят. Він наводить цитати зі старовинного літопису, перша з яких примушує читача воскресити в пам’яті події, коли столиця царства Сун була обложена військами та її жителі, рятуючись від голодної смерті, “обмінювалися дітьми і з’їдали їх”.

Приємом цитат і ремінісценцій, традиційний для китайської літератури, дозволив Лу Сіню зробити доказовим страшне відкриття героя розповіді: “Я зрозумів, що живу у світі, де на протязі чотирьох тисяч років їдять людей” [11]. Страждаючи від безсоння, герой вночі читає книги з історії країни, де не було дат, проте кожна сторінка рясніла словами “гуманність”, “справедливість”, “мораль”, “добročесність”.

Герой Х живе у постійному страху за своє життя, усюди бачить для себе небезпеку і здається йому, що оточення бажає людського м’яса. Як і Поприщин він страшно самотній і не бачить нікого, хто б поставився до нього зі співчуттям і розумінням. Гоголівський персонаж ще знаходить заспокоєння і розраду в ілюзіях: він сподівається на прихильність дочки директора; здогадується, що він не простий дворянин; нарешті, переконується, що він король Іспанії. Лусінівський герой залишається наодинці зі страшним і жорстоким натовпом. Більше того, при передачі страху свого героя китайський письменник застосовує, у дусі гоголівської манери, опис аномалій у зовнішньому вигляді людей: “натовп людей з вискаленими іклами голосно реготав, регіт темних людей з вискаленими іклами” [11].

Страх за життя не залишає героя, але разом з цим у нього виникає і міцніє тривога за майбутнє всіх, хто живе з думкою про людиноїдство: “Хочуть пожирати людей і самі бояться, як би їх не зжерли, з підозрою дивляться один на одного”. Йому захотілося переконати оточення: “Ви можете виправитися, так зробіть же це щиросеречно! Знайте, що в майбутньому на земній кулі не потерплять людодів. Якщо ж ви не виправитесь, вас самих з’їдять, усіх, до останнього” [11].

Лу Сінь відтворює душевний стан божевільного за допомогою нерозбірливої мови, несподіваних стрибків думки, алогічності висловлювань, при цьому виявляючи певну послідовність і навіть логічність у розкритті глибинного потоку свідомості героя: страх бути з’їденим, ненависть до людодів, які втратили в собі людське, бажання повернути їм совість, прагнення бачити майбутній світ позбавленим від вовчих законів, гіркий і сповнений надії заклик – “Може, є ще діти, що не їли людей? Врятуйте дітей!” [11].

Лу Сінь не став вдаватися до порушення об’єктивної системи дії, що мало місце у творі Гоголя. Його картина зовнішніх подій і психологічного стану героя

виконана в суворому дусі, емоційне забарвлення розповіді однотонне, в ній панує почуття страху та тривоги.

Слід додати, що Поприщин є фігурою не лише драматичною, він наділений сильними комічними рисами. Герой же Лу Сінь трагічний, він під владою страшного відкриття, яке потрясло його, і нічого більше в тому, що оточує світ, не сприймає.

Що стосується характеру божевілья чиновника Поприщина, то воно відноситься до манії безумної величі. Систематизоване марення героя повісті носить параноїдальний характер. Програміст Л. Костенко – психічно нормальна людина, що страждає через комплекс меншовартості, який є складовою божевілья. Герой Х страждає на манію переслідування. Серед усього оточення він єдина нормальна в моральному відношенні людина, що наважилася сказати правду про страшне суспільство. Інші – або “цивілізовані людоді” (помічники і чиновники), або їх жертви (трудовий народ).

Слід звернути увагу на те, що М. Гоголь не випадково назвав свого героя саме Поприщиним. Дослідники творчості Гоголя неодноразово звертали увагу на основу прізвища головного героя повісті. Аксентій Іванович незадоволений своєю посадою, ним, як усяким божевільним, володіє одна нав’язлива ідея – ідея пошуку свого “поприща”, тобто поля діяльності.

На наш погляд, і Ліна Костенко, і Лу Сінь спеціально не дають своїм “самашедшим” імен, оскільки ці образи алегоричні, відображають думки та прагнення мільйонів українців і китайців.

Лу Сінь у своєму творі ухвалює суворий вирок феодальній моралі, викриває людиноненависницькі порядки. Ставлення до людського життя, до смерті було для автора одним з найважливіших критеріїв стану суспільства, рівня духовного життя країни. У цьому також виявляється типологічна близькість позиції китайського автора до гоголівського загостреного сприйняття подібної проблематики.

Розрив із середовищем приводить героїв до безумства. Гоголівський герой не має надії на одужання (про що свідчить остання фраза: “А ви знаєте, що у алжирського короля під самим носом шишка?” [5]) та можливості вирватися з тої безодні безумства, яка його поглинула. Герой Х одужує та навіть їде до іншого міста за призначенням на казенну посаду. Фінал твору оптимістичний: “Може є ще діти, які не їли людей! Врятуйте дітей!” [11].

Отже, дослідивши твори, можемо стверджувати, що між головними героями є багато спільного: вони приблизно однакового віку, захоплюються мистецтвом, палко закохані (крім героя Х), ведуть щоденники, мають проблеми на роботі (герой Х тимчасово безробітний, програміст звільнився за власним бажанням), переймаються проблемами людства. Це дуже самотні, інтелігентні люди, які переживають глибоку душевну кризу, бо не змогли себе реалізувати. Так, головний герой роману “Записки українського самашедшого” – інтелігентний чоловік, який смертельно втомився від принизливого розуміння того, що в цьому житті від нього нічого не залежить. Він – українець, хворий Україною. На відміну від гоголівського “сумасшедшого” герой не божевільний, а людина з комплексом меншовартості, викликаним постійним приниженням і неспроможністю щось змінити в Україні. Але ця “манія нікчемності” – своєрідне українське “божевілья” – хвороба ще страшніша, ніж манія величі. “Бо

від манії величі станеш іспанським королем, як Поприщин у Гоголя. А від комплексу меншовартості відчуєш себе комахою і побіжиш по стіні, як Грегор у Кафки” [7, 118].

Гоголівському герою, дрібному чиновнику Аксентію Івановичу Поприщину, начальник відділу безжально кидає у вічі: “Ну глянь на себе, подумай тільки, що ти таке? Ти ж нуль, та й годі. В тебе і шеляга нема за душею”. Герой Ліни Костенко з боєм визнає сам: “Я ніхто...Світ належить першим. Я стонадцятий” [7]. Але якщо Гоголь впевнено ставить своєму герою діагноз – божевілля (с ума сшедший), то Ліна Костенко називає свого героя самашедшим (сам шедший), тобто тим, хто самотньо крокує життям, тверезо дивлячись реальному світу в очі. Герой Лу Сіня – божевільний і самотній.

Автори творів не тільки майстерно зображують зміни в психічному стані героїв, а й висміюють загальну бездуховність і абсурдність божевільного світу, в якому все вирішують гроші й соціальний статус, а совість, гідність і благородство, на жаль, – нікому не потрібні анахронізми.

Досліджувані твори змушують усіх нас задуматися над тим, “що світ висить на тонкій ниточці людської психіки”, “що надалі не війни, не катаклізми, не техногенні катастрофи, а саме перевантаження психіки, її невідворотний зрив криє у собі найбільшу небезпеку для людства” [7, 207]. Яскравим прикладом є наші герої: український самашедший із-за перевантаження психіки та трагічного зриву здійснює спробу суїциду; гоголівський герой потрапляє до божевільні; герой китайського автора тридцять років живе ув'язненим у своїй кімнаті. Під впливом зовнішніх обставин і психологічних травм відбулася повна деформація особистості героїв. Але, незважаючи на те, що герої внутрішньо хисткі, часом виглядають як аутсайдери, є в них і запас тієї енергії, яка в рішучі моменти може пробудити від меланхолії, підштовхнути до Вчинку.

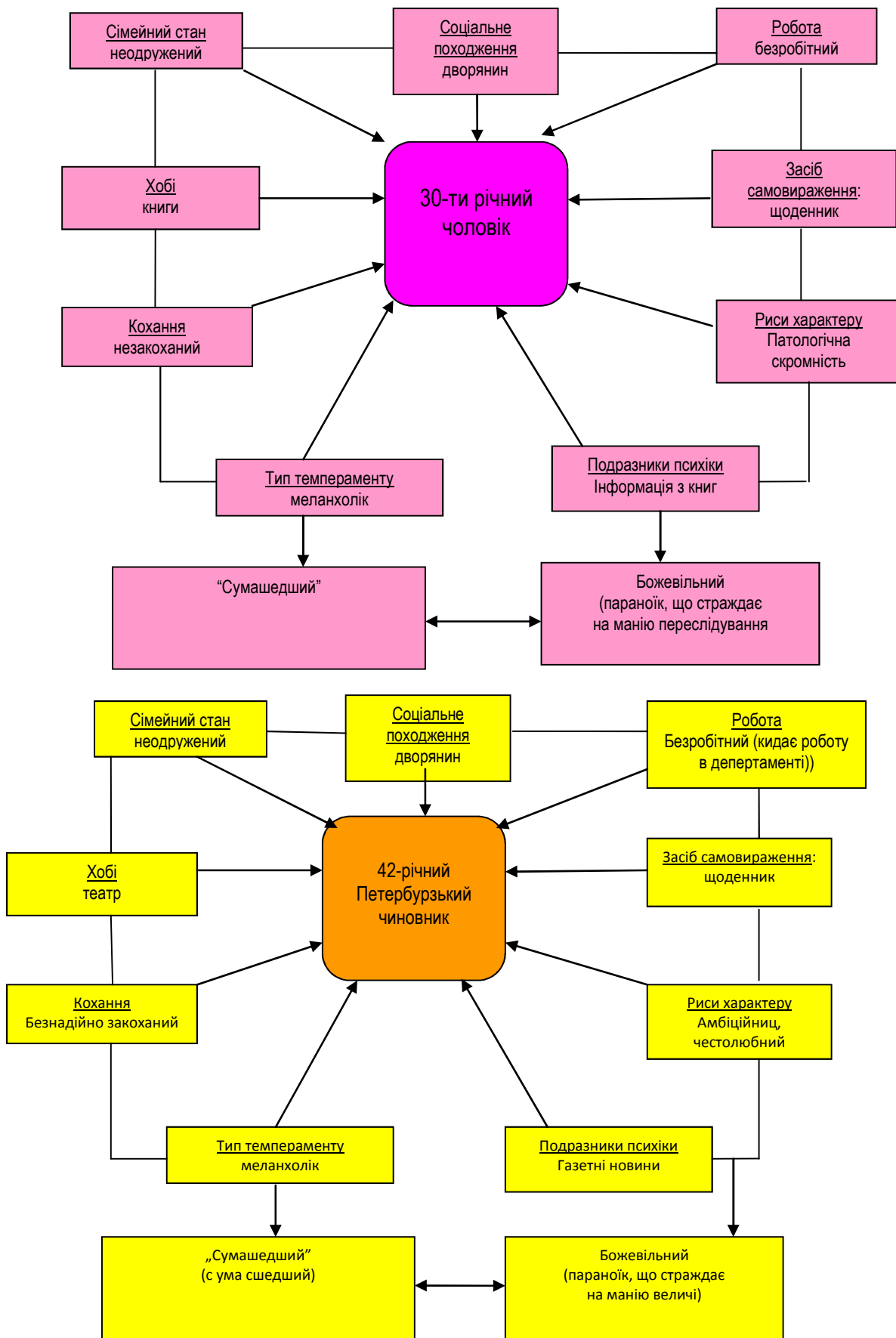
Роман Ліни Костенко має глибокий філософський підтекст, змушує замислитися над тим, що кожна людина – неповторна особистість, найяскравіше створіння на землі. Треба з гордістю йти життєвою дорогою, відчуваючи власну самоцінність і значимість, сміливо дивитись у завтрашній день, бути активним творцем своєї долі.

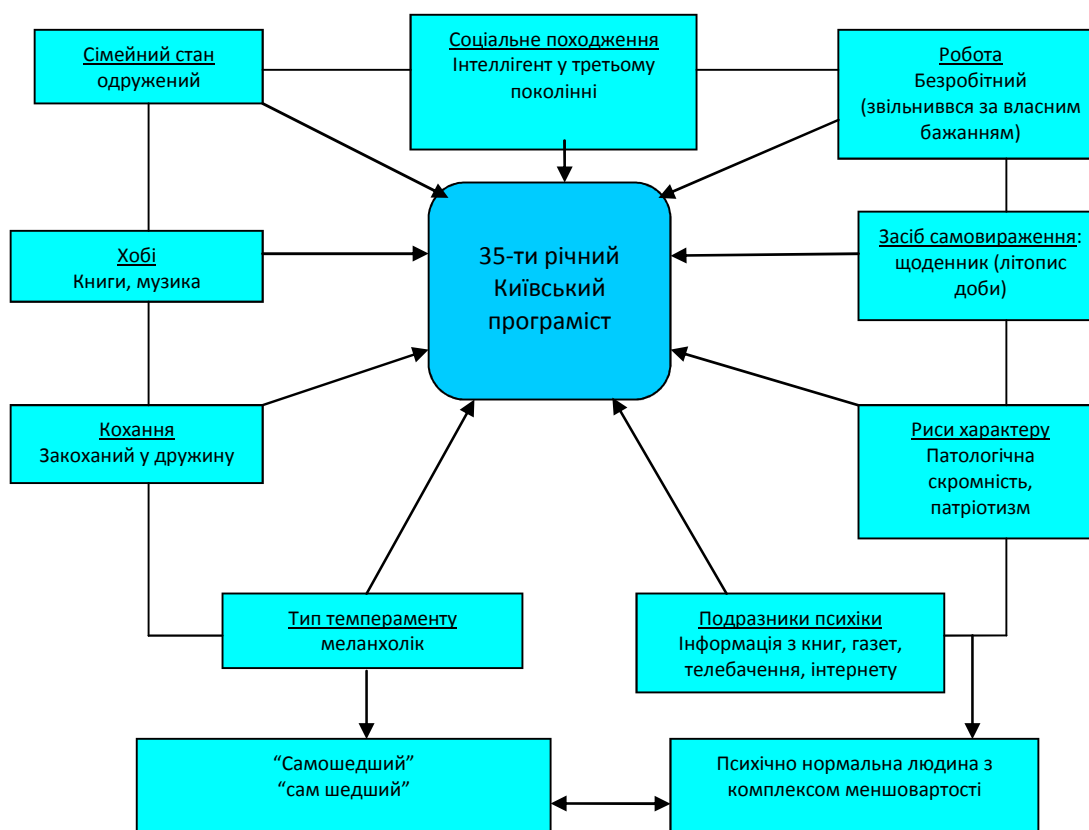
М. Гоголь не поставив перед собою мету описати божевілля чиновника. Під прикриттям “Записок божевільного” він описав убожество устоїв і духовності чиновницького та світського середовища.

Лу Сінь намагається викрити патріархальний лад і зло, відкрити (як Ліна Костенко та М. Гоголь) трагічний світ “маленької людини”.

Аналіз творів переконує в тому, що гоголівський твір був не просто зразком новітньої форми та змісту, співзвучним запитам китайського суспільства початку ХХ століття та українського суспільства ХХІ століття, але й своєрідним імпульсом, який стимулював до розвитку могутній творчий потенціал Лу Сіня та Ліни Костенко.

Характеристики головних протагоністів (“маленьких людей”), можемо представити у наступних схемах:

Література

1. Ван Фухе та ін. Практичний аналіз засад порівняльного літературознавства / [Ван Фухе та ін.]. – Ханч-жоу : Чжецзянський університет. – 2007.
2. Веселовский А. Н. Разыскания в области русского духовного стиха / А. Н. Веселовский. – Спб., 1889. – Вып. 5.
3. Гоголь Н. В. Авторская исповедь / Н. В. Гоголь // Собрание сочинений : [в 7 т.]. – М. : Худ. лит. – 1978. – Т. 6.
4. Гоголь Н. В. Избранные письма / Н. В. Гоголь // Собрание сочинений : [в 7 т.]. – М. : Худ. лит. – 1979. – Т. 7.
5. Гоголь Н.В. Записки сумасшедшего [Электронный ресурс] / Н. В. Гоголь. – Режим доступа : <http://www.iLibrary.ru/text/14/p.1/index.html>.
6. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы / Д. Дюришин. – М. : Прогресс. – 1979.
7. Костенко Л. Записки українського самашедшого / Л. Костенко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с.
8. Лу Сінь. Вступ до другого тому “Генеалогії нової китайської літератури” // Лу Сінь. Повне зібрання творів : [у 20 т.]. – Пекін : Женьмінь веньсюе. – 1998. – Т. 6.
9. Лу Сінь. Передмова до збірки “Заклик” // Лу Сінь. Повне зібрання творів : [у 20 т.]. – Пекін : Женьмінь веньсюе. – 1998. – Т. 1.
10. Лу Сінь. Як я почав писати // Лу Сінь. Повне зібрання творів : [у 20 т.]. – Пекін : Женьмінь веньсюе. – 1998. – Т. 5. (кит. мовою).
11. Лу Сінь. Собрание сочинений : [в 4 т.] / Лу Сінь ; [пер. с кит. ; сост. Д. Л. Позднеева ; под общ. ред. Колоколова В. С., Симонова К. М., Федоренко Н. Т. ; ред. пер. В. С. Колоколов, В. Н. Рогов]. – М. : Госполитиздат, 1954–1956. – Т. 2. – 123 с.
12. Наєнко М. К. Гоголівські візії в “Записках українського самашедшого” / М. К. Наєнко // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2011. – № 4. – С. 53–55.

13. Новиков А. О. Гоголівський дискурс роману Ліни Костенко “Записки українського самашедшого” / А. О. Новиков // Літератури світу: поетика, ментальність і духовність. – 2014. – Вип. 4. – С. 211–220.
14. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Н. В. Гоголь // Овсяннико-Куликовский Д. Н. Литературно-критические работы : [в 2 т.]. – М. : Худ. лит. – Т. 2. – 1989.
15. Позднеева Л. Д. Лу Синь. Жизнь и творчество / Л. Д. Позднеева. – М. : МУ, 1959.
16. Семанов В. Лу Синь и его предшественники / В. Семанов. – М. : Наука, 1967.
17. Серебряков Е. А. Гоголь в Китае / Е. А. Серебряков // Гоголь и мировая литература : [сб. ст.] / [отв. ред. Ю. В. Манн]. – Н. : Наука, 1988. – 226 с.
18. Цянь Ліцюнь. Тридцять років сучасної китайської літератури / [Цянь Ліцюнь та ін.]. – Пекін : Пекінський університет. – 1998.
19. Шен Янбін (Мао Дунь). Читаючи “Заклик” / Шен Янбін (Мао Дунь) // Ліхтар освіти (додаток до “Нової газети”). – 08.10.1923. (кит. мовою).
20. Эйдлин Л. О сюжетной прозе Лу Синя / Л. Эйдлин // Лу Синь. Избранное. – М. : Худ. лит. – 1989.

Анотація

У статті досліджується гоголівський дискурс роману відомої сучасної письменниці “Записки українського самашедшого” та твору китайського письменника “Щоденник божевільного”. Автор аналізує зв’язки художнього мислення Л. Костенко та Лу Сіня з образною системою твору М. Гоголя. Проводяться паралелі між головними героями творів.

Ключові слова: жанр, інтертекст, художність, герой, божевільня, самошедший, історія, сучасність.

Аннотация

В статье исследуется гоголевский дискурс романа известной современной писательницы “Записки украинского сумасшедшего” и произведения китайского писателя “Дневник сумасшедшего”. Автор анализирует связи художественного мышления Л. Костенко и Лу Синя с образной системой произведения М. Гоголя. Проводятся параллели между главными героями произведений.

Ключевые слова: жанр, интертекст, художественность, герой, безумие, самошедший, история, современность.

Summary

This article is about Gogol’s discurs in the novel of modern writer “Notes of Ukrainian madman” and the work “Madman’s diary” of Chinese writer. The author analyses connections between L. Kostenko’s and Lu Seen’s and M. Gogol’s image systems. The similarities of the main characters of the writer’s novels are analyzed.

Keywords: genre, intertext, artistic, hero, madness, history, contemporaneity.